

DOLOČITEV SINERGETSKIH UČINKOV RAZVOJNIH POTENCIALOV MESTA
– PRIMER MESTA KOPER

Manca PLAZAR MLAKAR

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 18
e-mail: manca.plazar@zrs-kp.si

IZVLEČEK

Vsako mesto mora samo poskrbeti za rast svoje konkurenčnosti. Poiskati mora tiste razvojne potenciale, ki so zanj ključni, in jih povezati v razvojne strategije. Metodologij, ki se ukvarjajo z razvojem mest, je veliko. Presežek, ki ga raziskuje avtorica, je, kako definirati tiste razvojne potenciale med množico bolj ali manj navidezno enakovrednih, ki v kompleksnem prostoru mestu za najbolj racionalen vložek ponujajo največje sinergijske razvojne učinke. V prihodnje bo ravno to vprašanje ločilo zelo uspešna mesta od samo uspešnih.

Avtorica predlaga metodološki model, ki ga izpelje iz predpostavke, da je vsako mesto vključeno v številna omrežja in funkcijske regije – v različne prostorske sisteme. Prostorske sisteme obravnava kot nelinearne kompleksne sisteme z lastnostmi samoorganizacije, večplastnosti, dinamičnosti in omrežnosti. Model preizkusi na primeru mesta Koper.

Z uspešnim preizkusom je hipoteza, da je mogoče s predlaganim modelom določiti tiste razvojne potenciale določenega mesta, s katerimi lahko dosežemo sinergijske razvojne učinke, uspešno dokazana.

Ključne besede: mesto, razvoj mest, funkcijska regija, omrežja, prostorski sistemi, razvojni potencial, sinergija

DEFINIRE GLI EFFETTI SINERGETICI DI SVILUPPO DELLE POTENZIALITÀ DI UNA CITTÀ –
L'ESEMPIO DELLA CITTÀ DI CAPODISTRIA

SINTESI

Ogni città deve sviluppare da sola la propria concorrenzialità, cercando potenzialità cruciali da collegare a strategie di sviluppo. Ci sono molte metodologie, applicate allo studio dello sviluppo delle città. L'assimetria, ricercata dall'autrice, riguarda la definizione delle potenzialità di sviluppo, collocate nel complesso di potenzialità più o meno paritetiche. Nell'ambito dello spazio cittadino, se si investe in modo razionale, esse offrono i più grandi effetti sinergici di sviluppo. In futuro proprio questo fatto distinguerà le città che hanno ottenuto molto successo, da quelle che invece lo avranno solo parzialmente conseguito.

L'autrice propone l'uso del modello metodologico che parte dal presupposto che ogni città è inclusa nelle numerose reti ed aree funzionali – nei diversi sistemi dello spazio. Tali sistemi vengono trattati come sistemi complessi non lineari, i quali contengono qualità di autoorganizzazione, stratificazione, dinamicità e di rete. Il modello è stato sperimentato sulla città di Capodistria.

Tramite questo esperimento riuscito, l'ipotesi è stata confermata con successo: grazie al modello proposto sulle potenzialità di sviluppo di una città, è possibile raggiungere gli effetti sinergici di sviluppo.

Parole chiave: città, sviluppo delle città, aree funzionali, reti, sistemi spaziali, potenzialità di sviluppo, sinergia

1. UVOD

1.1 MESTO DANES MED KONKURENČNO TEKMO, POVEZOVANJEM IN INDIVIDUALNOSTJO

Današnji svet se pospešeno globalizira. Je vedno bolj dinamičen in kompleksen. Dogodki in akterji so vse bolj soodvisni. Dinamika razvoja sveta, pogojena zlasti z zaostrovanjem gospodarske konkurenčnosti, sledi lastnim zakonitostim, ki se opazovalcu zdijo nerazumljive in kaotične. Globalna konkurenčna tekma postaja vse bolj zahtevna. Tudi Evropska unija nastaja zlasti zaradi zaostrovanja globalne gospodarske konkurenčnosti, v kateri nacionalne države same določenih dejavnosti ne zmorejo več dovolj dobro opravljati. V Uniji se stalno soočata dve načeli, ki skupno prispevata k povečanju njene globalne gospodarske konkurenčnosti. To sta spodbujanje medsebojne tekmovalnosti razvitih regij in mest ter spodbujanje manj razvitih regij, da v prihodnje ne bi predstavljale razvojnih ovir (CSD, 1999; European Commission, 1994; Plazar Mlakar, 2000).

Konkurenčnost med mesti je vse večja. Borijo se zlasti za razvojni kapital, ki postaja vse bolj "gibljiv", in za nekatere specializirane funkcije, ki postajajo vse bolj neodvisne od položaja mesta v hierarhiji naselij. V času hierarhične urejenosti omrežja naselij so bile razdelitve funkcij bolj ali manj opredeljene vnaprej. Danes se prostorske hierarhije rahljajo in namesto njih se oblikujejo prostorska omrežja (Hočevar, 1995). Posamezne funkcije in kapitalski vložki, ki zagotavljajo kontinuiteto razvoja mesta in njegovo vitalnost, niso več samoumevni. Biti morajo ekonomsko utemeljeni, "samovzdržni", pogosto rečemo tudi "ekonomsko trajnostni".

Za številna mesta predstavlja novi položaj izjemno priložnost, druga so v njem prikrajšana zaradi manj razvitih potencialov. Rast in razvoj naselij postajata vse bolj neenakomerna, odvisna od objektivnih in subjektivnih dejavnikov. Govorimo tako o "kriterijih privlačnosti za vlagatelje" kot o konkurenčnih prednostih, kjer prednjačijo izobražena delovna sila, razvitejša komunikacije, podjetniške in informacijske mreže, razvojno-raziskovalno delo ter splošen ugled nekega območja (Kavaš, 1999).

Jasno postaja, da mora mesto samo poskrbeti za svoje interese. Izdelati mora svojo razvojno strategijo. Pretehtati mora svoje konkurenčne prednosti. Razvijati mora svoje potenciale in jih čim bolj racionalno izrabiti. V konkurenčni tekmi je vsaka prednost dobrodošla. Racionalni pristop k razvoju, usklajenost, izkoristek istega razvojnega potenciala v različnih poljih pa so dejstva, ki vsako mesto lahko potegnejo pred njegove neposredne tekmece. Ključna postaja oblikovanost "me-

stnosti", individualnosti posameznega mesta, ki zajema tako otipljive dejavnike, na primer mestno ponudbo, ambientalnost, urejenost mestne scenografije, skrb za socialni razvoj, kot neotipljive dejavnike, na primer število in kakovost dogodkov, lastnih vsakemu mestu. Govorimo o trajnostnem razvoju mest (Šašek-Divjak, 1997).

Mesto, naj bo še tako idealno, živo in propulzivno, vse potrebne funkcije težko opravlja samo. Njegova konkurenčnost se poveča, če začne razvijati aktivno strategijo povezovanja z drugimi mesti na različnih ravneh, racionalizacije z delitvijo ali skupnim opravljanjem različnih funkcij, od zdravstvenega varstva do načrtovanja javnega prometa, spodbujanja nastajanja globalnih ekonomskih con, omrežja pristanišč, specializirane kulturne ali izobraževalne ponudbe. Zlasti v visoko specializirane funkcije vsako posamezno mesto težko vlaga potrebna sredstva in hkrati ostaja konkurenčno. Somestje ali omrežje mest to stori bolj smiselno in bolj racionalno. Zanimivo vprašanje pa je, zato ga omenjamo (vendar se z njim podrobneje ne bomo ukvarjali), kje naj mesto potegne strateško ločnico med povezovanjem v različnih omrežjih in iskanjem lastnih konkurenčnih prednosti znotraj teh omrežij.

Raziskujemo in razmišljamo, kako lahko mesto najde tiste razvojne potenciale, ki so za njegov razvoj ključni. Vsako mesto bi moralo celovito strateško raziskati, kateri potenciali in katere dejavnosti so tiste, kamor se splača in je celo potrebno vlagati, da se povečajo konkurenčne prednosti mesta, da se ohrani in razvija njegova vitalnost.

Številne metodologije in pristopi raziskujejo razvojne potenciale mest.¹ Presežek, ki ga raziskujemo, pa je: kako definirati tiste razvojne potenciale med množico bolj ali manj navidezno enakovrednih, ki v kompleksnem prostoru mestu za najbolj racionalen vložek ponujajo največje razvojne učinke. Poenostavljeno, kateri razvojni potenciali mesta skrivajo v sebi možne sinergetske strateške razvojne učinke.² Prepričani smo, da bo v prihodnje ravno to vprašanje ločilo zelo uspešna mesta od samo uspešnih.

1.2 MESTO V PRIMEŽU LOKALNIH IN GLOBALNIH DEJAVNIKOV

Na razvoj vsakega mesta in naselja danes vpliva veliko več dejavnikov kot še pred petsto ali petdesetimi leti. Pred stoletji so bili vplivi na razvoj naselja pretežno lokalnega značaja. Na njegovo oblikovanje so vplivali oblikovanost tal, podnebne razmere, lokalni gradbeni materiali, ki so bili na voljo, morda še okoliški gospodarski položaj in proizvodni sistem, ki je vplival na

1 Primeri metodologij in pristopov: analiza SWOT, brainstorming, prostorske delavnice, analiza primerjalnih prednosti.

2 Sinergetski strateški razvojni učinki so razvojni učinki posebnega strateškega pomena zaradi sinergetskih učinkov, ki ga ponujajo.

oblikovanje vzorca kulturne krajine in zemljiške delitve, ki se mu je prilagodila tudi oblika naselbine.

Regionalni ali celo globalni vplivi na razvoj naselij so bili redkejši, čeprav so tudi njihovi učinki občutni. Zlasti obrambni razlogi so ključno vplivali na oblikovanje mest. Turški vpadi, na primer, so vplivali na gradnjo taborov in boljše utrjevanje naselij (Fister, 1986). Slovenska obalna mesta so se strateško razvijala na otokih in polotoku, ki so se z obzidjem zaščitili proti kopnini.

Z razvojem so se regionalno prenašali tudi arhitekturno/urbanistični slogi in načini gradnje in urejanja naselij (Fister, 1986).

Po drugi strani pa je imela tudi vsaka naselbina omejen vpliv na okolico. Najmanjša naselja so vplivala na neposredno okolico. Vplivno območje posameznih mest in naselij je bilo preprosto določiti. Hierarhija naselij je bila precej preprosta in jasno čitljiva (Vrišer, 1978).

Zlasti zdaj, z določenim časovnim odmikom, lahko precej dobro ocenimo neposredne in posredne dejavnike, ki so vplivali na razvoj posameznega mesta, in tudi vplivno območje posameznih mest in naselij.

Danes je položaj bistveno drugačen. Proces globalizacija – individuacija je občuten tudi pri razvoju naselij (Mlinar, 1997; Gajšek, 1995).

Težko je oceniti vse dejavnike, ki vplivajo na razvoj posameznega naselja. Tudi danes na razvoj naselij vplivajo povsem lokalni dejavniki, seveda večinoma iz širšega prostora kot pred 500 leti. Še najlažje ocenimo vpliv nekaterih splošnih globalnih dejavnikov, zlasti ideoloških (trajnostni razvoj naselij, priporočila itd.) in splošnorazvojnih (tehnoloških).

Toda v vmesnem prostoru – med globalnim in lokalnim – je kompleksno vplivno območje, ki ga je potrebno podrobneje strukturirati, da bi ga razumeli in izkoristili razvojne potenciale, ki jih ponuja posameznemu naselju.

Mesta se povezujejo v nove prostorsko – organizacijske oblike, v sornestja, v omrežja, v sisteme. Zaradi teh povezovanj je njihovo delovanje še toliko bolj kompleksno. Poenostavljeno lahko rečemo, da tvorijo, konstituirajo različne prostorske sisteme.

Prostorsko organizacijo lahko opišemo na različne načine. Nekateri se bolj, drugi manj približujejo dejanskemu stanju. Prostorske sisteme smo skušali opisati kot

nelinearne dinamične sisteme, ki se obnašajo skladno z načeli sinergetike in samoorganizacije. Uporabili smo obliko omrežij in funkcijskih (problemskih) regij. Povezali smo jih v pojem omrežnosti regij.³ Menimo, da je pristop izredno uporaben tudi za opis posameznega mesta, saj lahko različne dimenzije mesta (mesto v različnih omrežjih, regijah in območjih) obravnavamo kot funkcijske regije.

1.3 MESTO KOT DEL RAZLIČNIH PROSTORSKIH SISTEMOV (OMREŽIJ, FUNKCIJSKIH REGIJ)

Vsako naselje, naj bo še tako majhno, s svojo okolico sestavlja nedeljivo celoto. Je del omrežja naselij, ki se med seboj povezujejo z infrastrukturnimi sistemi. Naselja v omrežju so soodvisna na različne načine. Vsako mesto je nedeljivo povezano s svojo večjo ali manjšo neposredno okolico; s svojim zaledjem. Trdimo lahko, da vsako naselje predstavlja središče "svoje funkcijske regije". Bolj je naselje kompleksno, več ima svojih funkcijskih regij; na primer oskrbno, zdravstveno, izobraževalno, turistično, ekonomsko...

Poenostavljeno lahko trdimo, da vsako mesto (naselje) tvorno oblikuje različna omrežja in funkcijske regije. Vendar je položaj še bolj zapleten, saj tudi ta omrežja in funkcijske regije medsebojno učinkujejo na različne načine, včasih pa se ločnica med njimi povsem zabriše. Predpostavimo torej, da je vsako mesto del različnih prostorskih sistemov.

1.4 LASTNOSTI PROSTORSKIH SISTEMOV

Uveljavljene lastnosti regij, kot so na primer nodalnost, homogenost, konkurenčnost, vertikalna sovisnost in sonaravnost,⁴ ne razložijo nekaterih pojavov prostorskih sistemov, kot so omrežno povezovanje, večplastna podoba, nenapovedljivost vedenja ali pojavljajoči se sinergetski učinki regij in drugih prostorskih sistemov. Zato smo vpeljali še nekatere nove poglede na regije in druge prostorske sisteme, zlasti na omrežnost, dinamičnost in večplastnost regij in prostorskih sistemov. Te lastnosti nam pomagajo razumeti dogajanja v realnosti in določiti možnosti vplivanja na prostorske procese (Plazar Mlakar, 2000; Plazar Mlakar, 2001).

Prostorski sistemi (omrežja, regije) so kompleksni, nelinearni dinamični sistemi z lastnostmi, ki jih lahko

3 Omrežnost regije predpostavlja, da regija postaja subjekt, ki je relativno vse bolj pomemben kot člen v različnih omrežjih. Kot člen v omrežjih pridobi veliko večji pomen, kot ga ima kot individualni subjekt. Na primer, sub nacionalna regija se na ravni Evrope lahko vključi v različna združenja, omrežja, povezave, komiteje, interesne skupine regij ter kot njihov del pridobi bistveno večjo moč in pomen, kot ga je imela kot samostojna enota. Povezujejo se tudi med seboj fizično oddaljene regije, ki imajo podobne interese.

4 Nodalnost regije predpostavlja, da regijo tvorijo prevladujoči centripetalni dejavniki. Homogenost regije predpostavlja, da regijo tvori prevladujoča homogenost ene ali več dejavnikov. Konkurenčnost regije izhaja iz regionalne neenakosti med regijami iste ravni. Vertikalna sovisnost je matematično odvisen in do neke mere avtonomen dejavnik med državno, meddržavno ter lokalno ravni. Trajnostnost regije obravnava regijo kot skupni imenovalac med naravnimi in antropogenimi dejavniki (Gajšek, 1995).

pojasnimo z nekaterimi novimi teorijami: s teorijo kaosa in načeli samoorganizacije.

Prostorski sistemi sodijo med najbolj kompleksne sisteme, nelinearne in dinamične. Kljub temu jih pogosto obravnavamo kot preproste, predvidljive in napovedljive sisteme. Menimo, da bo vsak predviden poseg privedel do zaželenih posledic in da lahko napovemo bodoča stanja takega sistema. Vse te predpostavke so napačne in preživele.

Kot vsi nelinearni dinamični sistemi ima tudi prostorski sistem značilne lastnosti. Prostorski sistem je nepovrnjiv in nenapovedljiv, lahko pa določimo meje njegove nenapovedljivosti. Je občutljiv za začetne pogoje, zato je kljub globalni stabilnosti lokalno, v vsaki točki nestabilen. Je skoraj intranzitiven, kar pomeni, da lahko daljši čas niha okoli določenega povprečja, nato pa brez vidnega razloga nenadoma preskoči in prične nihati okoli popolnoma drugega povprečja. Večina prostorskih sistemov je kaotičnih stabilnih sistemov, saj se globalne značilnosti ohranjajo kljub stalnim motnjam (Gleick, 1991).

Prav nelinearnost prostorskih sistemov omogoča njihovo relativno stabilnost, saj nelinearnost v povratnih procesih uravnava in nadzira samo dogajanje v prostorskem sistemu. Proces lahko imenujemo tudi samoorganizacija, pojavlja pa se v vseh kompleksnih nelinearnih dinamičnih sistemih, naravnih in umetnih. Samouravnava se naravni red naj bi nastal kot posledica delujočih evolucijskih procesov, ki potekajo zaradi kompleksnosti okolja. Prav kompleksnost je pogoj za delovanje med sistemom in okolico in za racionalno vedenje samega sistema, ki se z odzivanjem na okolico samoorganizira na način, ki mu omogoča ohranitev. Spremembe v okolici kompleksnega sistema povzročijo lokalno nestabilnost znotraj sistema, kar sproži preobrazbo v novo notranje stanje v prostorskih, časovnih ali prostorsko – časovnih vzorcih. Preobrazba samega sistema zagotavlja njegovo globalno stabilnost (Gleick, 1991).

Sinergetika preučuje procese samoorganizacije in sodelovanja v kompleksnih sistemih, kakršen je tudi prostorski sistem (Haken, 1981; Haken, 1983). Sinergetika nam omogoča opis sprememb strukture sistema na višji ravni. To je mogoče storiti z majhnim številom variacij, imenovanimi parametri reda. Parametre reda ustvari sistem sam z mehanizmom, ki ga imenujemo ciklična vzročnost. Suženjsko načelo sinergetike razlaga, da se parametri reda na nivoju sistema kot celote eden za drugim prenašajo na pod sisteme, in to na takšen način, ki zagotavlja obstoj sistema (Haken, 1983).

Kompleksnost sistemov, kjer dokončnih parametrov reda ni mogoče določiti, opisujemo na dva načina. Opis

"od zgoraj navzdol" se pričinja z razčlenjevanjem pri vrhu celotnega sistema, nadaljuje z delovanjem hierarhično urejenih podsistemov in vsakega razstavi v posamezne člene. Opis "od spodaj navzgor" se začinja z lokalnimi členi sistema⁵ in opisuje njihovo medsebojno delovanje, ki je večinoma zelo preprosto in ima samo lokalne posledice. Lastnosti celotnega sistema se razvijejo iz lokalnih učinkov v poteku evolucije sistema, s samoorganizacijo in lokalnim notranjim učinkovanjem med lokalnimi členi. Sistem kot celota tako razvije nove lastnosti, ki jih lokalni členi sistema nimajo. Tu pride do preskoka v kakovosti. Zaradi občutljivosti sistema za začetne pogoje lahko že majhne spremembe na lokalni ravni sprožijo popolnoma različne systemske strukture. Evolucija sistema je torej odvisna od robnih pogojev,⁶ ki sprožajo spremembe na lokalni ravni. Robni pogoji tako delujejo kot nadzor parametrov. Katera od obstoječih možnosti se bo na koncu uresničila, je odvisno od nihanja v točki nestabilnosti – v fraktalnem robu, ki nastaja na prehodu med stacionarnimi stanji. Izid je blizu fraktalnega roba nemogoče napovedati, lahko pa rečemo, da sistem sam najde strukturo s tem, da razvije globalne lastnosti, ki so se oblikovale z notranjim delovanjem med lokalnimi členi sistema in robnimi pogoji. Pri taki samoorganizaciji se pojavijo nepredvidljivosti in z njo novosti (Gleick, 1991; Haken, 1983).

Opis "od spodaj navzgor" se je uspešno obnesel v pojasnjevanju kompleksnega vedenja določenih sistemov. Primeren je za pojasnitev samoorganizacije prostorskih struktur.

Tudi razvoj prostorskih struktur torej lahko usmerjamo prek spreminjajočih se robnih pogojev, s katerimi vplivamo na spremembo lokalnih členov sistema. Tudi za sprožanje velikih sprememb nam ni potrebno uvajati velikih posegov ali posegov v celotnem sistemu. Vendar zaradi nepredvidljivosti ne moremo z gotovostjo predvideti globalnih sprememb sistema.

Ena od ključnih lastnosti prostorskih sistemov je tudi njihova multidimenzionalnost, večplastnost. Definicija večplastnosti prostorskega sistema upošteva, da se lastnosti, razmerja, meje in odnosi v določenem (tridimenzionalnem) prostorskem sistemu danes spreminjajo tako hitro, da je nujno vpeljati še četrto, časovno dimenzijo. In drugič, v istem, konkretnem štiridimenzionalnem prostoru/času obstaja več prostorskih sistemov, ki se med sabo prepletajo ali vsaj prekrivajo. Tako delovanje prostorskih sistemov postaja vse bolj večplastno.

To dejstvo najboljše razložimo s funkcijskimi regijami. Neko določeno geografsko območje je lahko vključeno v več različnih tipov regij, ki imajo različne obsege in velikosti, tako da pride do medsebojnega prekri-

5 Lokalni členi sistema so osnovni sestavni deli sistema.

6 Robni pogoji delujejo na lokalne člene sistema – na osnovne sestavne dele sistema.

vanja ali izključenosti. Meje regij zlasti pri ekonomskih, planskih in problemskih regijah zaradi prepletanja globalnih, spreminjajočih se dejavnikov postajajo realno raztegljive in spremenljive. Vplivno območje določene dejavnosti obravnavamo kot del večplastne podobe regije, s katero lahko prikažemo zlasti vplivno območje neke planske, ekonomske ali problemske regije, ki pogosto presega geografsko omejitve območja. Na ta način je mogoče zajeti poglobljene globalne dejavnike, ki vplivajo na razvoj regije.

Geografsko sicer omejeno področje s tem pridobi veliko število različnih večplastnih podob, ki ne prikazujejo dejanske spremembe obsega regije, temveč predstavljajo način, kako gledamo na regijo: kako pojasnimo in upoštevamo vpliv zunanjih dejavnikov na razvoj, ki je danes pogosto mnogo močnejši od notranjih. Kompleksna večplastna podoba regije nam pomaga pri razmišljanju o njenem dejanskem delovanju. Z večplastno podobo regije lahko na primer prikažemo tudi njene lokalne vplive ali robne pojave.

Prostorski sistemi se vedno bolj globalizirajo. Na njihov razvoj in delovanje bolj kot notranji dejavniki vplivajo zunanje priložnosti in nevarnosti. Prostorski sistemi se v procesu globalizacije obračajo vse bolj navzven. Dinamično se oblikuje globalni urbani sistem, sestavljen iz bolj ali manj kompleksnih omrežij. Tudi regionalna podoba Evrope se pod vplivom številnih procesov spreminja. Prostorska hierarhija ni več tako izrazita kot pred sto leti. Za sodobne regije in mesta je odločilna vpetost v različna omrežja (Hočevar, 1995). Povezave in medsebojni vplivi regij in mest so vse močnejši in odvisni od številnih dejavnikov, ki vplivajo na oblikovanje novih prostorskih razmerij in odnosov, med katerimi sta poglobljena gospodarski razvoj ter razvoj prevoznih in komunikacijskih tehnologij in povezav (Gantar, 1995). Gre za proces povratne zanke, saj imajo omrežja glavno vlogo v procesu globalizacije, ki sproža vedno nove omrežne povezave.

1.5 POVZETA IZHODIŠČA

Prostorska geometrija se danes dinamično preoblikuje. Prostorska hierarhija je vse manj izrazita. Za sodobna mesta je odločilna vpetost v razna omrežja. Različna vplivna območja mesta (problemska, interesna, funkcionalna) definirajmo kot funkcijske regije. Oboje, omrežja in regije, obravnavamo kot prostorske sisteme. Mesto je del različnih prostorskih sistemov; omrežij, regij, območij.

Prostorski sistemi imajo zanimive lastnosti, prek katerih lahko spodbujamo in uravnavamo njihove razvojne potenciale. To so kompleksnost, nelinearnost, dinamičnost, samoorganizacija, sinergetika, omrežnost, multidimenzionalnost/večplastnost. Prek spreminjanja robnih pogojev prostorskega sistema vplivamo na njegove lokalne člene, ki prestrukturirajo celoto.

Spoznanja lahko s pridom uporabimo tudi pri spodbujanju razvojnih potencialov posameznega mesta. Ključno vprašanje je, kako ugotoviti, kateri so potenciali, ki so ključni v različnih prostorskih sistemih istega mesta in se jih torej splača spodbujati, ker z njimi dosežemo sinergetske razvojne učinke.

V današnji konkurenčni globalni tekmi je še toliko bolj pomembno, da vsako mesto čim bolj izkoristi potenciale, ki jih ima. S čim manjšim vložkom je potrebno doseči čim večji učinek v različnih poljih, v različnih ravninah. Torej, delovati racionalno.

Učinki med mestom in vplivnimi območji, prostorskimi sistemi, so namreč vzajemni. Ne sorazmerni, seveda ne, vzajemni pa so prav gotovo. Izkoristek konkurenčne prednosti je gotovo izraba potencialov v taki meri, da so učinki v vplivnem območju kar najbolj občutni.

Zaradi kompleksnosti prostorov, v katerih mesto je, je težko pretehtati učinke, ki usmerjajo mestni razvoj. Težko je predvideti vsa dejstva, ki so v določenem trenutku videti nepomembna, v naslednjem trenutku pa usmerijo razvoj mesta v povsem nepričakovano smer.

Po drugi strani pa dejstvo kompleksnosti lahko s pridom uporabimo pri spodbujanju razvoja mesta, saj lahko z nekaterimi posegi dosežemo sinergetske učinke – občutne razvojne impulze, ki se odražajo na različnih ravneh razvoja mesta. Na primer, če razvijemo določen potencial mesta, lahko ta izboljša konkurenčno prednost in položaj mesta v več regijah in več omrežjih.

2. HIPOTEZA

S predlaganim metodološkim modelom – večplastno metodo priložnosti in nevarnosti (metodo VPN) lahko določimo liste razvojne potenciale določenega mesta, s katerimi lahko dosežemo sinergetske razvojne učinke mesta v različnih prostorskih sistemih: v različnih regijah in različnih omrežjih mest. Metoda predstavlja prilagojeno in nadgrajeno analizo SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats – analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti).

3. METODA

Predlagamo večplastno metodo priložnosti in nevarnosti (metodo VPN), ki jo lahko uporabimo za določitev ključnih strateških sinergetskih potencialov mesta – to je strateško najpomembnejših razvojnih potencialov mesta zaradi sinergetskih učinkov, ki jih ponujajo. Metodo VPN sestavlja sedem korakov.

1. Določimo ključne prostorske sisteme (funkcijske regije, omrežja naselij, infrastrukturne sisteme, sisteme krajine), v katere je vključeno obravnavano mesto. Ali drugače, mesto je tvorni člen različnih prostorskih sistemov, ki jih moramo definirati. Verjetno vseh ne bomo mogli določiti, saj so preveč

kompleksni. Presoditi pa moramo, kateri so tisti, pri katerih je medsebojni vpliv med mestom in sistemom najbolj občuten.⁷

II. Izdelamo analizo priložnosti in nevarnosti za vsakega od prostorskih sistemov, ki smo jih dofočili.

Tu predlagamo omejitev na analizo priložnosti in nevarnosti mesta znotraj obravnavanega prostorskega sistema, saj analizi priložnosti in nevarnosti vsebujeta dinamično razvojno komponento. Predlagamo, da izpustimo analizo prednosti in slabosti, saj vsebujeta bolj statično dimenzijo, ki je zajeta (posredno in neposredno) v analizi priložnosti in nevarnosti ("ni priložnosti brez prednosti, ni nevarnosti brez slabosti").

III. Izberemo priložnosti, ki se pojavljajo v večini prostorskih sistemov, in tiste, ki nevtralizirajo nevarnosti. Izberemo nevarnosti, ki se pojavljajo v večini prostorskih sistemov, in tiste, ki lahko nevtralizirajo priložnosti.

Predlagamo, da izberemo priložnosti in nevarnosti, ki se pojavljajo v vsaj treh različnih prostorskih sistemih. Poleg teh presodimo še, katere od preostalih priložnosti bi lahko nevtralizirale katero od izbranih nevarnosti. Presodimo tudi, katera od preostalih nevarnosti bi lahko nevtralizirala katero od izbranih priložnosti.⁸

IV. Tabeliramo priložnosti in nevarnosti ter definiramo, v katerih prostorskih sistemih in na katerih ravneh imajo občutne učinke.

V. Definiramo ključne sinergetske priložnosti in jih povežemo v ključne ideje potencialnega razvoja mesta.

Po zaključku četrtega koraka – tabeliranja pregledamo rezultate in definiramo ključne sinergetske priložnosti mesta – tiste, ki se pojavljajo v večini prostorskih sistemov. Povežemo jih v ključne ideje potencialnega razvoja mesta. Presodimo, katere ključne nevarnosti bi lahko ovirale izvajanje izbranih strategij, ter opozorimo nanje.⁹

VI. Začrtamo razvojno vizijo.

VII. Izvajamo monitoring.

Model je namenjen določitvi ključnih strateških sinergetskih potencialov mesta in njegove razvojne vizije. Menimo, da je nujno v model vgraditi tudi nadzorni sistem – monitoring. Izvajamo ga po presoji – če se odločimo za izvajanje razvojnih vizij.

Opisana metoda VPN upošteva opisane lastnosti prostorskih sistemov; vključuje načela dinamičnosti, nelinearnosti, večplastnosti, samoorganizacije, sinergetske

učinke. Metoda raziskuje in spodbuja razvojne potencialne "od spodaj navzgor". Analiza SWOT je primerna osnova modela, saj se ukvarja z robnimi pogoji, ki delujejo na lokalne člene sistema. Zagotavlja spreminjanje le robnih pogojev sistema, s čimer zagotavlja racionalizacijo posegov v prostorski sistem, kar najmanjše napore in vložke. Metoda VPN upošteva in vključuje kompleksnost prostorskih sistemov, v katerih mesto je. Z razmeroma preprosto metodo lahko v pripravo razvojne strategije mesta vključimo kompleksne dejavnike različnih omrežij in različnih problemskih regij, v katerih mesto je, in jih primerjamo in usklajujemo med seboj.

Menimo, da je metodološki model metode VPN uporaben tudi za določitev ključnih strateških sinergetskih razvojnih potencialov vseh prostorskih sistemov. Vendar ga je potrebno pred potrditvijo še preizkusiti na primeru omrežja in regije.

Metodo VPN smo preizkusili na primeru mesta Koper.

4. PRIMER: SINERGETSKI UČINKI RAZVOJNIH POTENCIALOV MESTA KOPER

Kot primer, na katerem smo preizkusili uporabnost predlaganega metodološkega modela večplastne metode priložnosti in nevarnosti (metode VPN), smo uporabili mesto Koper.

Mesto Koper leži ob Tržaškem zalivu, kjer se Sredozemsko morje najseverneje zaje v kopnino evropske celine. Je del Slovenske Istre, južnoprimorske regije, širšega območja severnega Jadrana. Posebna prednost je njegova obmejna lega, ob eni tradicionalno najbolj odprtih mej v Evropi (MO Koper, 1998).

Prva pričevanja o mestu izvirajo iz antike. Tudi danes se še vitalno razvija. V mestu se pojavljajo številne nove dejavnosti in vsebine in tudi oblika mesta se spreminja. Ključne funkcije se selijo na obrobje mesta. Mestno jedro išče nove vsebine, ki bi ga obogatile. Novi razvojni izzivi prinašajo tudi konflikte (MO Koper, 1998).

In vendar je Koper eno tistih mest, ki so na prelomnici. Izjemno velik kalejdoskop priložnosti, očitnih in prikritih. Prav tako številnih nevarnosti. Z metodološkim modelom bomo skušali najti strateške priložnosti mesta Koper, s katerimi bi se mesto enakovredno vključilo v konkurenčno tekmo, pridobilo na identiteti in izgrajevalo kakovostno mestnost, za prijetno bivanje svojih prebivalcev.

7 Presoja, kateri prostorski sistemni so ključni, je vsebinska in individualna. Vsekakor priporočamo, da se zaradi povečanja objektivnosti izvaja v okviru strokovne delovne skupine.

8 Presoja je povsem vsebinska in individualna, zato priporočamo, da se tretji korak zaradi povečanja objektivnosti izvaja v okviru strokovne delovne skupine.

9 Presoja je povsem vsebinska in individualna, zato priporočamo, da se peti korak zaradi povečanja objektivnosti izvaja v okviru strokovne delovne skupine.

4.1 DOLOČIMO KLJUČNE PROSTORSKE SISTEME, V KATERE JE VKLJUČENO (KI JIH TVORI) OBRAVNAVANO MESTO

Določimo ključne prostorske sisteme, ki jih sooblikuje – tvori mesto Koper: funkcijske regije, urbana omrežja, infrastrukturna omrežja, sisteme krajine. Nemogoče je navesti vse, zato navajamo zgolj tiste, za katere presojamo, da so ključni:

- I. slovensko obalno območje;¹⁰
- II. južnoprimorska statistična regija;¹¹
- III. funkcijska regija in urbano omrežje obmejnega območja Italija – Slovenija – Hrvaška;
- IV. urbano omrežje/sistem Slovenije;
- V. funkcijska regija in urbano omrežje severnega Jadrana (severni Jadran, območje Alpe-Jadran);
- VI. stičišče evropskih makroregij (makroregije območja Alp, območja centralnega, jadranskega, podonavskega in jugovzhodnega evropskega prostora);
- VII. kretski multimodalni prometni koridor št. 5;
- VIII. urbano omrežje Evrope.

4.2 ANALIZIRAMO PRILOŽNOSTI IN NEVARNOSTI VSAKEGA OD DEFINIRANIH PROSTORSKIH SISTEMOV

I. SLOVENSKO OBALNO OBMOČJE (Gabrijelčič et. al., 1993; Guzelj, 1996; Koželj et. al., 1996; Koželj et. al., 1996a; List, 1993; Malačič et. al., 1994; MO Koper, 1998; Mezek, 1996; Mezek, 1998; MOP-UVN, 1996; Planerska delavnica, 1993; Pogačnik, 1997; TRB, 1998; Fister, 2000)

Priložnosti

- razvoj multimodalnega prometnega in informacijskega vozlišča, njegova povezava z globalno ekonomsko cono in kapacitetami novih podjetniških, raziskovalno – razvojnih in univerzitetnih programov ter omrežij – generatorji razvoja;
- nadaljnji razvoj pristanišča in spremljajočih aktivnosti;
- razvoj univerze, raziskovalnih in razvojnih vsebin;
- razvoj kulturne prestolnice; prednost zgodovinskih danosti, prostorskih razmer, dvo- oz. celo trojezičnosti, obstoječih kulturnih potencialov in univerze;
- razvoj Kopra kot vstopnega mesta: poleg pristanišča in spremljajočih dejavnosti še komplementarne vsebine, kot so univerzitetni in izobraževalni programi, kulturni programi, podjetništvo, velesejemska dejavnost in podobno;

- povezave mesta Koper in obalnega somestja z mesti severnega Jadrana: sodelovanje mest, institucij, univerz, pristanišč;
- čezmejno skupno reševanje prometnih, okoljskih in še kakšnih problemov;
- uravnotežen prostorski razvoj obalnega pasu, samo tistih dejavnosti, ki so življenjsko vezane na morje (Luka, potniško pristanišče, turizem, meščanom namenjene parkovne in rekreacijske površine,...);
- ohranjanje pestrosti naravnega in urbanega okolja in prostora;
- rehabilitacija degradiranih urbanih in naravnih območij;
- obalni pas Koper – Izola se sprostí in lahko nameni drugim dejavnostim po prestavitvi ceste v predor;
- del obale mesta Koper se sprostí (Luka) in kakovostno reurbanizira;
- medsektorsko usklajevanje na regionalni ravni;
- načrtovanje urejanja prostora na regionalni ravni;
- regionalno sodelovanje kot pobuda lokalnih skupnosti;
- upravljanje zaščitenih naravnih območij;
- kakovostna pozidava še praznih površin ob mestnem jedru.

Nevarnosti

- koncentracija razvoja ob obali, pomanjkanje zanimanja za razvoj v zaledju;
- pretirana urbanizacija ob obali, nadaljnje zapuščanje stavb in propadanje kulturne krajine v notranjosti;
- velike, pogosto nasprotujoče si potrebe po prostoru ob obali;
- nekritični razvoj množičnega turizma;
- nenadzirani razvoj intenzivnega kmetijstva;
- degradacija kulturne dediščine;
- neprimerna revitalizacija mestnih središč;
- obalna črta ni jasno definirana;
- čezmejno onesnaževanje;
- nadaljnje onesnaževanje morja zaradi neurejenega kanalizacijskega omrežja;
- pomanjkanje in neprimerna raba pitne vode;
- nerešeni problemi ravnanja s komunalnimi in industrijskimi odpadki;
- transporti nevarnih snovi;
- nerelevantnost občinske prostorske in planske dokumentacije, ki ne zagotavlja trajnostnega prostorskega razvoja;
- ni ustrezne institucije ali mehanizma, ki bi sprotno reševal probleme;
- izolacionizem mesta.

10 Imenovano tudi Obala ali območje Slovenske Istre, ki vključuje občine Koper, Izola in Piran.

11 Območje, za katero je bil pripravljen Regionalni razvojni program za južno Primorsko 2002-2006 in vključuje občine Divača, Hrpelje-Kozina, Ilirska Bistrica, Izola, Komen, Mestna občina Koper, Piran in Sežana.

II. JUŽNOPRIMORSKA STATISTIČNA REGIJA (RRC Koper, 2002)

Priložnosti

- vstop v EU (Evropsko Unijo); dostop do finančnih instrumentov, izobraževalne in zaposlitvene možnosti;
- čezmejno sodelovanje (Italija, Hrvaška) in sodelovanje v regiji;
- krepitev nevladnih organizacij in civilnih združenj;
- nacionalno logistično središče v Kopru in na Krasu;
- trgi nekdanje Jugoslavije; most med vzhodno in zahodno Evropo;
- informatizacija gospodarstva in uprave, področja okolja;
- naraščanje povpraševanja po bio prehrani;
- trženje identitete – naravnih vrednot in kulturne dediščine;
- povezovanje gospodarstva in nove univerze, vključevanje mladih raziskovalcev;
- povpraševanje po tehničnih profilih strokovnjakov;
- regionalni zaposlitveni programi;
- izraba alternativnih virov energije;
- trajnostno urejanje prometa;
- večnamenska raba vode;
- racionalizacija izrabe objektov in zemljišč.

Nevarnosti

- neučinkovitost države;
- zamude pri izgradnji prometne infrastrukture;
- šibke lokalne skupnosti;
- odlaganje ustanovitve pokrajine;
- po vstopu v EU premočna vloga čezmejnih središč v omrežju naselij;
- konkurenca bližnjih turističnih območij;
- nezadostna koncentracija kapitala;
- pešanje ekonomske moči zaradi povečanja mednarodne konkurence;
- odliv kakovostnih strokovnjakov;
- nadaljevanje trenda socialnega razslojevanja;
- socialna, kulturna in ekološka destruktivnost komercializacije in potrošništva;
- nezmožnost reševanja konfliktov med okoljem/prostorom in razvojem; povečevanje regionalnih in zunanjih pritiskov na okolje;
- nepravočasno zagotavljanje oskrbe z vodo.

III. FUNKCIJSKA REGIJA IN URBANO OMREŽJE OBMEJNEGA OBMOČJA ITALIJA – SLOVENIJA – HRVAŠKA (Aster, 1996; Aster, 1997; Aster, 1997a; Benko, 1998; Plazar Mlakar, Ploštajner, 1998; ZRS Koper, 1997; ZRS Koper, 1998)

Priložnosti

- možnosti kulturnega, gospodarskega in socialnega čezmejnega sodelovanja in oblikovanja transnacionalne regije;

- načrtovana nova cestna in železniška infrastruktura bo izboljšala dostopnost srednje in vzhodne Evrope;
- možnosti trajnostnega razvoja;
- ustanovitev novih nacionalnih parkov in zaščitениh območij;
- možnost tujih vlaganj;
- državni program za razvoj malih in srednjih podjetij;
- razvoj lokalnih/regionalnih zaščitnih znamk za specifične lokalne proizvode, zlasti kmetijske, prehranske in turistične;
- razvoj tesnejših povezav med različnimi proizvajalci in sektorji;
- razvoj poslovnih omrežij in različnih oblik marketinga ter aktivnega iskanja tržnih niš za lokalne proizvode;
- marketing naravne, kulturne in zgodovinske dediščine v povezavi z razvojem turizma;
- nove poslovne priložnosti glede na bližnjo integracijo Slovenije v EU;
- razvoj, usmerjen k Sredozemlju in južni Evropi, ter promocija Slovenije kot obmorske, sredozemske države;
- razvoj tesnejših povezav med srednjo in vzhodno Evropo;
- razvoj načrtovanega multimodalnega prometnega in logističnega vozlišča v Kopru;
- ustanovitev univerze v slovenskem obalnem območju;
- razvoj novih izobraževalnih programov glede na potrebe regije;
- programi usposabljanja za nezaposlene, ki jih podpira država;
- državna podpora demografsko ogroženim območjem;
- usmerjenost države k policentričnemu razvoju;
- možnosti sodelovanja v različnih institucijah EU in neposredne vključitve regije v nekatere programe EU;
- možnosti regionalnega sodelovanja in usklajevanja različnih razvojnih programov in pobud.

Nevarnosti

- obmejno območje lahko razvije pretirano tranzitni značaj;
- nadaljnje zanemarjanje potrebe po izboljšanju regionalnih in lokalnih prometnih omrežij;
- slabitev geostrateškega položaja obmejne regije in njene gospodarske moči zaradi povečane mednarodne konkurenčnosti (možen vpliv na pristanišče, cestna in železniška omrežja, servisni sektor, turizem);
- nadaljnja degradacija okolja zaradi neprimerne rabe tal;
- pretirana zaščita okolja, ki bi zavirala lokalni gospodarski razvoj;
- gospodarski razvoj, ki se nadaljuje, sledeč postindustrijski paradigmi;

- neusmiljena tuja konkurenca, ki se ji lahko zoperstavimo le s stalnimi napori za izboljšanje lokalne tehnologije in produktivnosti;
- podrejenost obalne regije bolj razvitim in ekonomsko močnejšim zahodnim regijam, ko bo Slovenija vstopila v EU;
- depopulacija nekaterih območij;
- izseljevanje mladih in izobraženih;
- nadaljevanje sedanjega položaja nizke stopnje sodelovanja in usklajevanja med lokalnimi, regionalnimi in državnimi razvojnimi akterji, različnimi strategijami in cilji;
- ustanovitev transnacionalne regije bo potrebovala primerne institucije na slovenski strani, če naj bi slovensko obmejno območje postalo enakovreden partner italijanski strani.

IV. URBANO OMREŽJE/SISTEM SLOVENIJE (Pogačnik et. al., 2001)

Priložnosti

- policentrični, regionalno bolj skladen razvoj;
- aktivno vključevanje v omrežje slovenskega somestja: komplementarnost in delitev funkcij: gospodarsko, kulturno, izobraževalno, univerzitetno, zdravstveno središče, prometno vozlišče;
- usmeritev v čezmejno sodelovanje s sosednjimi mesti;
- vključitev v omrežje mest severnega Jadrana – omrežje severnojadranskih pristanišč, omrežje sredozemskih mest lahko pomeni primerjalno prednost pred slovenskimi mesti;
- oblikovanje obalnega somestja – povezava obalnih mest in naselij v urbano mrežo z učinkovito, komplementarno delitvijo funkcij;
- vloga Kopra kot regionalnega središča se lahko precej okrepi; strateško pridobivanje institucionalnih, upravnih, kulturnih, univerzitetnih, izobraževalnih, zdravstvenih, športnih, rekreacijskih in ostalih vsebin;
- razvoj historičnega urbanega središča; tudi kot simbolični kulturni potencial;
- relativno kratke razdalje do pomembnih evropskih središč;
- razvojna os Barcelona – Kijev (Koper – Budimpešta) – transevropski multimodalni prometni koridor št. 5 (TEN – Trans-European Network);
- razvoj multimodalnega prometnega in logističnega terminala (PLT) v Kopru, povezava s pripadajočimi ekonomskimi conami – generatorji razvoja;
- oblikovanje podjetniških mrež z osrednjo vlogo PLT in generatorjev razvoja;
- potrebno je zagotoviti lokacijo in zadostne prostorske kapacitete za razvoj terminala PLT;
- na razvojno os koridorja TEN povezati urbano morežje, gospodarsko cono, sekundarne prometne sisteme;

- povezave Italija – Hrvaška postajajo realnost; nanje navezati razvojna območja;
- razvoj vseh funkcij plovbnega prometa, povezava s PLT (potniško pristanišče);
- krepiti in razvijati regionalna in lokalna čezmejna prometna omrežja;
- poudariti značaj kulturnega središča;
- ohranjanje biološke raznovrstnosti, povečanje pestrosti urbano – naravnega okolja;
- varovati in razvojno vključevati sledi velikih kulturnih poti.

Nevarnosti

- enostranski gospodarski razvoj mesta;
- zgoščanje prebivalstva ob obali, depopulacija zaledja;
- stopnjevanje procesov suburbanizacije;
- politika izolacionizma, odklanjanje urbanih omrežij slovenskega obalnega območja, severnega Jadrana, Slovenije – nekritična tekmovalnost med mesti in naselji namesto komplementarnosti, delitve funkcij in sodelovanja;
- enostranski razvoj TEN, ki lahko prinese socialne in okoljske težave;
- nadaljnja degradacija okolja in prostora, zlasti obalnega pasu;
- nadaljnje odmiranje in spontana nekritična preobrazba kulturne krajine;
- nekritična, pretirana zaščita dediščine kot ovira nadaljnjega razvoja mesta;
- ovire pri razvoju univerzitetnih, izobraževalnih, kulturnih, zdravstvenih, rekreacijskih, športnih vsebin, zaradi česar se mesto lahko enostransko razvije;
- nadaljevanje trendov razvoja prometa s prevelikim deležem individualnega cestnega.

V. FUNKCIJSKA REGIJA IN URBANO OMREŽJE SEVERNEGA JADRANA (Delovna skupnost Alpe-Jadran, 1997; Izjava o sprejemu Listine o severnem Jadranu, 1999; Listina o severnem Jadranu, 1999)

Priložnosti

- krepitev omrežja mest in naselij območja Severnega Jadrana;
- delitev funkcij in razvoj komplementarnosti omrežja mest in naselij Severnega Jadrana;
- krepitev sodelovanja med pristanišči;
- krepitev položaja Kopra kot "gateway mesta" z uvajanjem dodatnih, komplementarnih funkcij, kot so izobraževalne – univerzitetne vsebine, sejmišča, kulturne vsebine, območja ekonomskih con in podobno;
- priprava strategij in planov varovanja in razvoja naravne in kulturne dediščine.

Nevarnosti

- množični turistični pritisk iz sosednjih regij bi bil prevelik glede na omejeno nosilno zmožnost slovenskega obalnega območja;
- nevarnost povečanja vpliva Vidma, Gorice in Trsta;
- neusklajeno tekmovanje in prevzemanje funkcij med čezmejnimi mesti, zlasti na področju intermodalnega prometa in pristaniške dejavnosti;
- prevzemanje nekaterih družbenih funkcij med čezmejnimi mesti, zlasti na področju družbenih dejavnosti: izobraževanja, kulture, medijev;
- odtok visoko izobražene in usposobljene delovne populacije v čezmejno območje;
- pomanjkanje delovne populacije zaradi njenega prelivanja čez mejo;
- povečanje dnevnih čezmejnih migracij;
- povečan pritisk na delovno intenzivne panoge;
- nenadzirana tekmovalnost obmejnih mest.

VI. STIČIŠČE EVROPSKIH MAKROREGIJ (Committee on Spatial Development, 1999; CEMAT, 2000; European Commission, 1994)

Priložnosti

- usklajevanje razvojnih ciljev v okviru območja Alpe – Jadran;
- priprava čezmejnih infrastrukturnih in drugih projektov, ki lahko kandidirajo za evropska sredstva;
- krepitev mest in naselij v obmejnem območju;
- priprava strategij in planov varovanja in razvoja naravne in kulturne dediščine;
- priprava strategije trajnostnega razvoja mesta Koper;
- trajnostni razvoj morja;
- vključitev v programe OZN;
- oblikovanje novih trgovskih, proizvodnih in poslovnih omrežij;
- pričakovano povečanje investicij, zlasti v servisnih sektorjih, v obmejnem območju;
- aktivno sodelovanje v pobudah in projektih EU, ki lahko daje nov zagon vsem področjem dejavnosti;
- razvoj novih dejavnosti v regiji, zlasti na področjih turizma in rekreacije, inovativnih servisnih dejavnosti, pri oblikovanju urbano-ruralnih in čezmejnih omrežij;
- bolj intenzivno čezmejno sodelovanje, ki vodi k usklajenemu prostorskemu razvoju, zlasti obmejnih urbanih območij in "gateway" mest, regionalnih prometnih povezav, razvoj povezovalnih funkcij med obmejnimi mesti;
- naraščanje zaposlitvenih tokov glede na učinke integracije in širitve;
- načrtovanje in izdelava strategij okolju bolj prijaznega prometnega sistema in uvedba novih inovativnih tehnologij pri železniškem in ladijskem prometu;

- varovanje in razvoj naravne in kulturne dediščine kot pomembnega dejavnika krepitev čezmejnega sodelovanja med tremi državami;
- čezmejno in transnacionalno sodelovanje kot orodje za izboljšanje strategij varovanja in razvoja dediščine;
- razvoj trajnostnega turizma, iskanje turističnih niš, zlasti na področjih izobraževalnega, sejemskega, kulturnega turizma;
- razvoj in uvajanje novih komunikacijskih tehnologij in telekomunikacijskih servisov, ki lahko postanejo velika primerjalna prednost regije;
- čezmejno sodelovanje na področjih raziskav in razvoja, povezovanje in združevanje raziskovalnih in razvojnih kapacitet;
- vključitev v projekt Natura 2000 in uvajanje skupnih standardov pri upravljanju zaščitenih območij;
- nove oblike sodelovanja, vzpostavljanje pozitivne zanke – tisti, ki se bodo prej in bolj intenzivno vključili, bodo v prednosti in bodo še hitreje napredovali;
- širjenje informacij, ki omogočajo vključitev in sledenje globalni tekmi;
- dotok začetnega kapitala, izobraževanje in usposabljanje strokovnjakov za samostojno delo;
- spodbujanje notranjih, endogenih potencialov v regiji, zlasti oblikovanje projektnih idej, ki se sicer ne bi razvile in ki lahko najdejo tudi druge možnosti udejanjanja;
- nove možnosti aktivnega razvoja naravne in kulturne dediščine, razvoj bolj trajnostnih oblik turizma.

Nevarnosti

- negativen vpliv tranzitnih koridorjev na okolje;
- enostranski gospodarski razvoj mesta;
- tendence k centralizaciji, ki bi lahko oslabil položaj mesta Koper;
- nenadzirana hitra urbanizacija in širitev urbane razpršenosti;
- zanemarjene regionalne čezmejne prometne povezave;
- povečanje konfliktnosti rabe tal (rekreacija – kmetijstvo – industrija – promet);
- še nadaljnje povečanje deleža cestnega prometa;
- zmanjšanje vlaganj v javna prometna sredstva;
- nevarnost prekomejnega onesnaževanja;
- kopičenje groženj okolju ob novih prometnih koridorjih;
- neprimerna raba obalnega pasu;
- izguba in propadanje kulturne dediščine;
- degradacija kulturne krajine;
- izguba položaja "ob zunanji meji EU" bi mesto Koper lahko potisnila v periferni položaj.

VII. OBMOČJE KRETSKEGA MULTIMODALNEGA PROMETNEGA KORIDORJA ŠT. 5 (Committee on Spatial Development, 1999; CEMAT, 2000; European Commission, 1994; Gajšek, Plazar Mlakar, 1998)

Priložnosti

- izkoristek razvojnega potenciala, ki ga ponuja multimodalni koridor kot spodbujevalec urbanega in gospodarskega razvoja;
- usklajeno višanje – ostrenje standardov in predpisov vplivov prometa na okolje – pozitivni vplivi na okolje;
- krepitev mest in naselij v območju koridorja;
- izkoristek potenciala Kopra kot "gateway" in "port" mesta;
- oblikovanje novih trgovskih, proizvodnih in poslovnih omrežij;
- doseganje bolj ugodnega modal splita;
- izgradnja prometnega in logističnega terminala Koper.

Nevarnosti

- zamujena priložnost izkoristka potenciala multimodalnega prometnega koridorja kot spodbujevalca urbanega in gospodarskega razvoja;
- negativen vpliv tranzitnih koridorjev na okolje;
- enostranski gospodarski razvoj mesta;
- zanemarjene regionalne čezmejne prometne povezave;
- še nadaljnje povečanje deleža cestnega prometa;
- zmanjšanje vlaganj v javna prometna sredstva;
- kopičenje groženj okolju ob novih prometnih koridorjih;
- neprimerna raba obalnega pasu;
- degradacija kulturne krajine.

VIII. URBANO OMREŽJE EVROPE (Committee on Spatial Development, 1999; CEMAT, 2000; European Commission, 1994; Plazar Mlakar, 1997; Praper, 1996)

Priložnosti

- Vloga Kopra v evropskem urbanem omrežju je majhna, vendar obstaja, kar je že svojevrsten uspeh. Nastopa kot točka na V. kretskem koridorju. V Sloveniji imata bolj vidni vlogi v merilu evropskega urbanega omrežja Ljubljana in Maribor.
- Vloga mesta Koper v evropskem urbanem omrežju se lahko krepi z razvojem omrežja severnojadranskih mest, morda severnojadranskih pristanišč, ki bodo nastopala kot pomembnejša samostojna entiteta na evropskem zemljevidu, morda kot konkurenca in dopolnilo atlantskim in severnoevropskim pristaniščem.

- Omeniti je potrebno še Koper kot "gateway mesto", vstopno mesto na (bodoče) ozemlje EU. Najpomembnejše funkcije takih mest so pristanišča, multimodalna prometna in logistična središča, globalne ekonomske cone, pa tudi razstavna in velesejemska središča, kulturna, univerzitetna in izobraževalna središča.

Nevarnosti

- enostranski gospodarski razvoj mesta, brez sočasnega razvoja družbenih dejavnosti, varovanja in razvoja naravne in kulturne dediščine;
- pretirano varovalni pristop k razvoju mesta, zlasti historičnega mestnega jedra, ki bi omejil njegove razvojne možnosti;
- nezadostni izkoristek celovitega potenciala, ki ga ponujata multimodalni transportni koridor in multimodalno transportno – logistično središče;
- nezadostni izkoristek potenciala, ki ga ponuja položaj "gateway mesta";
- nevarnost povečanja vpliva Vidma, Gorice in Trsta;
- negativen vpliv tranzitnih koridorjev na okolje;
- izolacija mesta Koper v določenih urbanih omrežjih (lokalnem, regionalnem, severno – jadranskem).

4.3 IZBEREMO PRILOŽNOSTI IN NEVARNOSTI

Izberemo priložnosti, ki se pojavljajo v večini prostorskih sistemov, in tiste, ki nevtralizirajo nevarnosti. Izberemo nevarnosti, ki se pojavljajo v večini prostorskih sistemov, in tiste, ki nevtralizirajo priložnosti.

4.4 TABELIRANJE PRILOŽNOSTI IN NEVARNOSTI

Priložnosti in nevarnosti tabeliramo ter definiramo, v katerih prostorskih sistemih in na katerih ravneh imajo občutne prostorske učinke.

Priložnosti

Zbrali smo ključne razvojne priložnosti mesta Koper. Pogledali bomo, na katerih ravneh in v katerih omrežjih bi mesto Koper pridobilo, če bi se dane priložnosti razvijale.

- I. evropsko urbano omrežje;
- II. kretski multimodalni prometni koridor št. 5;
- III. stičišče evropskih makroregij;
- IV. severni Jadran;
- V. obmejno območje Italija – Slovenija – Hrvaška;
- VI. Slovenija;
- VII. južnoprimorska regija in slovensko obalno območje.

Priložnosti	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
vključitev v globalno ekonomsko tekmo		x	x	x	x	x	x
oblikovanje omrežja naselij ob mejah Italija – Slovenija – Hrvaška				x	x	x	x
razvoj omrežja severnojadranskih mest			x	x	x	x	x
razvoj omrežja severnojadranskih pristanišč	x	x	x	x	x	x	x
oblikovanje omrežja z bližnjimi mesti, obalnega somestja				x	x	x	x
čezmejno sodelovanje mest				x	x	x	x
oblikovanje slovenskega somestja			x	x	x	x	x
vstopno mesto: kulturno, izobraževalno, univerzitetno središče	x	x	x	x	x	x	x
razvoj TEN	x	x	x	x	x	x	x
razvoj PLT kot ogrodja omrežja mednarodne ekonomske cone	x	x	x	x	x	x	x
nadaljnji razvoj pristanišča in spremljajočih dejavnosti		x	x	x	x	x	x
ustanovitev univerze; povezovanje z gospodarstvom in kulturo		x	x	x	x	x	x
širitev dejavnosti raziskav in razvoja			x	x	x	x	x
boljše usklajevanje prostorskih in prometnih politik		x		x	x	x	x
priprava čezmejnih projektov za pobude in programe EU		x	x	x	x	x	x
priprava skupnih strategij varovanja in razvoja dediščine				x	x	x	x
oblikovanje novih trgovskih, proizvodnih in poslovnih omrežij		x	x	x	x	x	x
krepitev vloge Kopra kot regionalnega središča		x			x	x	x
razvoj Kopra kot mesta kulture				x	x	x	x
ohranjanje pestrosti naravnega in urbanega okolja in prostora				x	x	x	x
rehabilitacija, renaturacija ali reurbanizacija degradiranega					x	x	x

Nevarnosti

Zbrali smo ključne nevarnosti, razvojne pasti, in pogledali, na katerih ravneh in v katerih omrežjih se ponavljajo.

- I. evropsko urbano omrežje;
- II. kretski multimodalni prometni koridor št. 5;

III. stičišče evropskih makroregij;

IV. severni Jadran;

V. obmejno območje Italija – Slovenija – Hrvaška;

VI. Slovenija;

VII. južnoprimorska regija in slovensko obalno območje.

Nevarnosti	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
enostranski gospodarski razvoj mesta				x	x	x	x
nadaljnja degradacija prostora in okolja					x	x	x
nezadosten izkoristek potenciala TEN		x	x	x	x	x	x
nezadosten izkoristek potenciala PLT Koper		x	x	x	x	x	x
nezadosten izkoristek potenciala vstopnega mesta		x	x	x	x	x	x
povečanje vpliva čezmejnih mest, gravitacijski vlek funkcij				x	x	x	x
negativen vpliv TEN na okolje					x	x	x
izolacija Kopra v določenih urbanih omrežjih		x	x	x	x	x	x
velike, pogosto nasprotujoče si potrebe po prostoru ob obali					x	x	x
razvoj množičnega turizma					x	x	x
negativni vplivi prometa na okolje					x	x	x
tendence k centralizaciji				x	x	x	x
periferni položaj po vstopu v EU		x		x	x	x	x
trend posejitvenih vzorcev: zgoščanje ob obali					x	x	x
razvrednotenje kulturne krajine						x	x
nekritično, pretirano varovanje dediščine					x	x	x
degradacija morja				x	x	x	x
krepitev tranzitnega značaja območja						x	x
pomanjkanje in neprimerna raba pitne vode						x	x

4.5 DEFINIRAMO KLJUČNE SINERGETSKE PRILOŽNOSTI MESTA IN JIH POVEŽEMO V IDEJE POTENCIALNEGA RAZVOJA

Mesto Koper ima številne razvojne priložnosti, ki jih bo izkoristilo. Zelo razveseljujoče dejstvo je, da je veliko dejavnosti, ki imajo občutne učinke na različnih ravneh, v različnih območjih, v različnih urbanih omrežjih.

Predstavljamo nekaj potencialov razvoja mesta Koper, s katerimi je mogoče dosegati sinergetske razvojne učinke na medregionalni, regionalni in mestni ravni.

A. Vstopno mesto v EU

Koper je že vstopno mesto na bodoče ozemlje EU, zaradi pristanišča. A vstopnih mest v EU je že zdaj veliko in še več jih bo. Položaj vstopnega mesta si lahko okrepi na različne načine:

- z razvijanjem polifunkcionalnosti in harmoničnosti: kulturne ponudbe, izobraževalnih in univerzitetnih vsebin, specializirane turistične ponudbe, športne in rekreacijske ponudbe;
- z razvijanjem dodatne gospodarske ponudbe, zlasti izbrane velesejemske, in seveda dejavnosti in servisov, ki dopolnjujejo ponudbo pristanišča, trans-evropskega multimodalnega koridorja (TEN) in prometno-logističnega terminala (PLT) Koper.

B. Mesto kot člen v omrežjih obalnega somestja, slovenskega somestja, omrežja severnega Jadrana:

- krepitev medsebojne izmenjave in dopolnjevanje funkcij;
- Koper lahko ponudi gospodarsko propulzivnost, kulturne dejavnosti, univerzitetne in izobraževalne dejavnosti, rekreacijske in športne kapacitete, prometno in logistično vozlišče, center raziskav in razvoja (toda – nikoli ne bo mogel imeti vsega, zato komplementarnost v omrežjih...);
- poudarjen vidik čezmejnega sodelovanja.

C. Mesto kulture, ki lahko največ ponudi svojim prebivalcem – višanje ravni mestnosti, zlasti v mestnem jedru, ki ima tudi močan simbolni značaj:

- razvoj kulturnih dejavnosti;
- razvoj univerze, izobraževanja, zdravstva in rekreacije;
- razvoj sredozemske kulture bivanja.

Č. Propulzivno gospodarsko središče:

- globalna ekonomska gospodarska cona, povezana z multimodalnim prometnim in logističnim vozliščem, s podjetniško mrežo, z univerzo, z dejavnostjo raziskav in razvoja – generatorji razvoja;
- specializirana sejemski ponudba;
- vezava gospodarske cone na TEN.

D. Prometno središče:

- I. pristanišče v omrežju severnojadranskih pristanišč;
- II. prometno-logistični terminal (PLT) Koper: tovorni in potniški.

Opozoriti je potrebno tudi na nevarnosti, ki lahko ogrozijo izvajanje izbranih razvojnih strategij. Kot ključne nevarnosti smo pri tabeliranju definirali nezadosten izkoristek potenciala vstopnega mesta, nezadosten izkoristek potenciala PLT, nezadosten izkoristek potenciala točke na petem kretskem multimodalnem koridorju, izolacijo mesta v določenih urbanih omrežjih. Opozoriti želimo tudi na možen periferni položaj mesta po vstopu v EU.

4.6 ZAČRTAMO RAZVOJNO VIZIJO

Glede na svoja izjemna razvojna izhodišča mesto Koper lahko igra in mora igrati primerno vlogo v urbanih omrežjih in prostorih različnih ravni.

1. Omrežje naselij slovenskega obalnega območja in južnoprimorske regije:

mestno, upravno, kulturno, izobraževalno, univerzitetno, zdravstveno središče, žarišče gospodarskega razvoja, intermodalno prometno vozlišče, vstopno mesto, akter oblikovanja somestja, akter izmenjave in dopolnjevanja funkcij med obalnimi mesti.

2. Urbano omrežje obmejnega območja Italija – Slovenija – Hrvaška:

vstopno mesto, intermodalno prometno vozlišče, gospodarsko, kulturno, univerzitetno, zdravstveno, turistično, mestno središče, akter izmenjave in sodelovanja med mesti.

3. Urbano omrežje/sistem Slovenije:

vstopno mesto, intermodalno prometno vozlišče, gospodarsko, mestno, kulturno, univerzitetno, zdravstveno, turistično središče, akter izmenjave in sodelovanja med mesti.

4. Urbano omrežje severnega Jadrana:

vstopno mesto, intermodalno prometno vozlišče, kulturno, univerzitetno, turistično, gospodarsko, mestno središče – izmenjava in dopolnjevanje funkcij med mesti.

5. Stičišče evropskih makroregij:

univerzitetno središče, intermodalno prometno vozlišče.

6. Kretski multimodalni prometni koridor št. 5:

vstopno mesto, intermodalno prometno vozlišče.

7. Urbano omrežje Evrope:

intermodalno prometno vozlišče.

Razvojne vizije na različnih ravneh lahko povežemo še v celovito vizijo – geslo razvoja mesta. Poleg naštetega je pomembno, da ostane prijazno svojim prebivalcem. Da se razvija harmonično, ponuja pestro paleto mestnosti: socialnih, izobraževalnih, kulturnih, športnih, zdravstvenih, rekreacijskih, gospodarsko-razvojnih možnosti. Samo tako bo postalo in ostalo mesto, ki je človeku prijazno, gospodarsko propulzivno ter spoštljivo do narave in kulture – trajnostno mesto.

KOPER MORA POSTATI MESTO Z JASNO IDENTITETO:
 PREBIVALCEM PRIJAZNO SREDOZEMSKO MESTO,
 ŽIVO, PROPULZIVNO, RAZVIJAJOČE SE,
 KI BO AKTIVNO POZITIVNO VPLIVALO NA ŠIRŠI
 PROSTOR,
 SPOŠTLJIVO DO NARAVE IN KULTURE.
 MESTO NOVIH MOŽNOSTI.

5. REZULTATI

Postavili smo hipotezo, da s predlaganim modelom – večplastno metodo priložnosti in nevarnosti (metodo VPN), posebej prilagojeno in nadgrajeno analizo SWOT lahko določimo tiste razvojne potenciale določenega mesta, s katerimi lahko dosežemo sinergetske razvojne učinke mesta v različnih prostorskih sistemih: v različnih regijah in v različnih omrežjih mest.

Predlagali smo večplastno metodo priložnosti in nevarnosti (metodo VPN), sestavljeno iz sedmih korakov.

- I. Določimo ključne prostorske sisteme (problemske, funkcijske regije/območja in omrežja mest), v katere je vključeno obravnavano mesto. Mesto je tvorni člen različnih prostorskih sistemov, ki jih moramo definirati.
- II. Izdelamo analizo priložnosti in nevarnosti za vsakega od prostorskih sistemov, ki smo jih določili (regije, omrežja).
- III. Izberemo priložnosti, ki se pojavljajo v večini prostorskih sistemov, in tiste, ki nevtralizirajo nevarnosti. Izberemo nevarnosti, ki se pojavljajo v večini prostorskih sistemov, in tiste, ki lahko nevtralizirajo priložnosti.
- IV. Tabeliramo priložnosti in nevarnosti ter definiramo, v katerih prostorskih sistemih in na katerih ravneh imajo občutne učinke.
- V. Definiramo ključne sinergetske priložnosti in jih povežemo v ključne ideje potencialnega razvoja mesta.
- VI. Začrtamo razvojno vizijo.
- VII. Izvajamo monitoring.

Predlagano metodo VPN smo uporabili pri definiciji strateških razvojnih potencialov in razvojne vizije mesta Koper. Ugotovili smo, da s predlagano metodo VPN lahko uspešno določimo tiste razvojne potenciale posameznega mesta, s katerimi lahko dosežemo sinergetske razvojne učinke mesta v več omrežjih in funkcijskih regijah. S tem je postavljena hipoteza potrjena.

6. ZAKLJUČKI IN RAZPRAVA

Zastavljeno hipotezo, da s predlaganim metodološkim modelom, večplastno metodo priložnosti in nevarnosti (metodo VPN) lahko uspešno in razmeroma preprosto določimo tiste razvojne potenciale mesta med množico na videz bolj ali manj enakovrednih, ki imajo sinergetske strateške razvojne učinke, smo na primeru

mesta Koper uspešno dokazali. Dokazali smo, da je možno na razmeroma preprost način pripraviti izhodišča za celovito, sinergetsko razvojno vizijo in strategijo mesta. Predlagani metodološki model je relativno preprost in zaradi tega uporaben. Omogoča nadgraditev in dopolnitev že obstoječih raziskav in izdelanih analiz SWOT, kar je njegova posebna prednost, saj podvajanje dela ni potrebno.

Slabost metode VPN je v njeni subjektivnosti, v seštevanju in kombiniranju napak. Če v začetni fazi narobe presodimo, katera so ključna omrežja, pripravimo popolnoma napačne in nepotrebne analize priložnosti in nevarnosti. Tudi če pravilno izberemo ključne prostorske sisteme, ki jih tvori mesto, lahko narobe presodimo, katere so ključne priložnosti in nevarnosti. Zaradi tega vsekakor priporočamo, da metodo VPN izvajamo v obliki delovnih skupin, kot je to tudi sicer v navadi pri metodi klasične analize SWOT. Sama presoja je tako bolj celovita, bolj kompleksna, in tudi možnost napak je manjša. Priporočamo, da vse korake izvede strokovna delovna skupina, saj bo s tem zagotovljena večja objektivnost rezultata. S tem lahko pomanjkljivosti metodološkega modela presoje sinergetskega izkoristka razvojnega potenciala mest uspešno presežemo.

Potrditev hipoteze pa nam pomeni še več – potrjuje nam uporabnost obravnave regij, omrežij in prostorskih sistemov nasploh kot kompleksnih dinamičnih nelinearnih sistemov.

Prostorskim sistemom smo pripisali lastnosti omrežnosti, dinamičnosti in večplastnosti. Pri tem smo se oprli na pojma samoorganizacije in sinergetike. Samoorganizacija pojasni, kako spremembe v okolici kompleksnega sistema povzročijo lokalno nestabilnost znotraj sistema, kar povzroči preobrazbo v novo notranje stanje v prostorskih in/ali časovnih vzorcih. Samopreobrazba sistema zagotavlja njegovo globalno stabilnost kljub stalno spreminjajočim se zunanjim pogojem (Gleick, 1991). Sinergetika preučuje procese samoorganizacije in sodelovanja v kompleksnih sistemih, kakršen je tudi prostorski sistem. Evolucijo sistema sprožijo spremembe robnih pogojev, ki vplivajo na lokalne člene. Ti z medsebojnim povezovanjem razvijejo lastnosti, ki jih posamezni členi nimajo. Robni pogoji tako delujejo kot nadzor parametrov. Tudi razvoj prostorskih struktur torej lahko usmerjamo prek spreminjajočih se robnih pogojev, s katerimi vplivamo na spremembe lokalnih členov.

Proces "od spodaj navzgor", kar osnovna metoda SWOT gotovo je, je s tem globoko utemeljen.

Vsako mesto je del različnih prostorskih sistemov. Če poenostavimo, je del različnih funkcijskih regij in različnih omrežij. Z naraščanjem kompleksnosti prostorskih razmerij, kot so na primer izgradnja infra- in infostrukture ali sodelovanje in delitev funkcij med mesti, se viša tudi kompleksnost prostorskih sistemov.

Prostorska omrežja se stalno izgrajujejo in povezujejo med seboj. Hiearhija naselij se izgublja. Vsako mesto sodi v vse več funkcijskih regij. Številne funkcijske regije imajo velik dinamični potencial; na primer turistično zaledje slovenskega obalnega območja, ki sega do srednje Evrope, ali območje petega kretskega multimodalnega koridorja.

Prostorska razmerja in odnosi se v dinamičnem preobražanju ves čas spreminjajo. Tudi zaradi tega je prav, da prostorske sisteme obravnavamo večplastno, večdimenzionalno, kot dinamične kompleksne nelinearne sisteme. To pojmovanje vključuje tako globalne razmere, ki vplivajo na vsak prostorski sistem, kot povsem lokalne dejavnike, ki sistem najbolj jasno zaznamujejo, mu dajo povsem svojski značaj. Dejavnikov med lokalnim in globalnim pa je vedno več.

Večplastnost in večdimenzionalnost ter spreminjajočo se naravo prostorskih struktur smo pri metodološkem modelu zajeli v medsebojno usklajevanje analiz priložnosti in nevarnosti različnih prostorskih sistemov, ki jih tvori posamezno mesto.

Želeli bi prilagoditi večplastno metodo priložnosti in nevarnosti (metodo VPN) in jo preskusiti tudi pri definiciji ključnih strateških sinergetskih razvojnih potencialov regij, omrežij in prostorskih sistemov na splošno.

Hipoteza je dokazana, s predlagano metodo je mogoče določiti sinergetske razvojne potenciale mesta. Dejanski preizkus uspešnosti take metode pa bi pokazal šele čas – seveda, če bi se ugotovitve upoštevale pri pripravi dejanske razvojne strategije mesta.

THE DEFINITION OF SYNERGETIC EFFECTS OF DEVELOPMENT POTENTIALS OF A CITY – EXAMPLE OF THE CITY OF KOPER

Manca PLAZAR MLAKAR

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 18

e-mail: manca.plazar@zrs-kp.si

SUMMARY

The development potentials of a city that have synergetic strategic development potentials are fairly simple to identify given a number of more or less equal potentials. The article presents an original methodological model – a multi-layered method of opportunities and threats (the MOT method) – and its test application on the example of the city of Koper. The outcomes confirm that starting points for an integral development vision and strategy of the city are relatively easy to prepare.

Globalization is making the world more dynamic and complex. The competition between cities is increasing. Spatial hierarchies are loosening and being replaced by spatial networks. While for numerous cities these conditions provide an extraordinary opportunity for progress, for other cities, with their development potentials less evolved, they represent a drawback. Each city itself has to ensure the increase of its global competitiveness, the development of its attractive features, its economic vitality, as well as to create a pleasant environment for its citizens. Each city needs to find its key development potentials.

Numerous methodologies and approaches researching development potentials of cities have been engendered. Hence, the article researches the methods used for the definition of those development potentials that among other apparently more or less equal potentials offer the highest synergetic development potentials in relation to lowest rational investment. In the future, this definition will provide the demarcation line between more and less successful cities.

The outcomes also confirm the applicability of the research of regions, networks and spatial systems in general as non-linear complex and dynamic systems. Based on the concepts of self-organization and synergetics, spatial systems are attributed network, dynamic and multi-layer properties. The development of spatial structures can be directed through changing marginal conditions that influence changes of local elements; this also provides more than valid arguments for "bottom-top" processes, which the basic SWOT method undoubtedly is.

Each city is a part of various spatial systems – different functional regions and networks. The increasing complexity of spatial relations, e.g., the construction of infra- or infostructure, or the cooperation and function distribution among cities, leads to a growing complexity of spatial systems. Spatial networks are constantly upgrading and integrating. In dynamic transformations, spatial relations are continually changing, which provides another impetus for a multi-layered and multidimensional study of spatial systems. This concept includes global conditions, exerting an influence on any spatial system, as well as entirely local factors, clearly and specifically marking it. In addition, the number of factors ranging between the global and the local is constantly increasing.

The presented methodological approach sees the multi-layered and multidimensional characters and the continually changing nature of spatial structures as elements of a reciprocal analysis adjustment of opportunities and threats of the different spatial systems each individual city produces.

Key words: City, city development, functional region, networks, spatial systems, development potential, synergy

LITERATURA IN VIRI

Acer (1996): Ocena sedanje in planirane rabe priobalnih zemljišč in obale – predlog načel rabe in urejanja obale in priobalnih zemljišč. Ljubljana, Ministrstvo RS za okolje, prostor in energijo, Uprava RS za varstvo narave.

Agenda Habitat (1996): Agenda Habitat, sprejeta na II. konferenci Združenih narodov o človekovih naseljih – Habitat II v Carigradu leta 1996. Ljubljana, Urad RS za prostorsko planiranje.

Aster (1996): Tender for the project "Regional Policy in the Slovenia – Italy Border Region". Technical proposal. Bologna, Agenzia Aster.

Aster (1997): Cross Border Co-operation Programme with Slovenia and Italy. Final report. Final Addendum. Bologna, Agenzia Aster.

Aster (1997a): Cross Border Co-operation Programme with Slovenia and Italy. Final Addendum, Attachment FA/B. Bologna, Agenzia Aster.

Benko, R. (1998): Cross-Border and related PHARE Programme in Slovenia: results, problems and prospects. V: Public Enterprise – Integrated Coastal Area Management for Sustainable Development. Country Focus on the Republic of Slovenia 16/98. Ljubljana, International Centre for Promotion of Enterprises, 3-4.

Carigrajska deklaracija (1996): Carigrajska deklaracija, sprejeta na II. konferenci Združenih narodov o človekovih naseljih – Habitat II v Carigradu leta 1996. Ljub-

ljana, Ministrstvo RS za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje.

Committee on Spatial Development (1999): Committee on Spatial Development. ESDP: European Spatial Development Perspective. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.

CEMAT (2000): Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj Evropske celine. Hannover, CEMAT.

Deklaracija svetovnega zbora (1996): Deklaracija svetovnega zbora mest in lokalnih uprav, sprejeta na Svetovnem zboru mest in lokalnih uprav v Carigradu leta 1996. Ljubljana, Ministrstvo RS za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje.

Delovna skupnost Alpe-Jadran (1997): Skupne smernice za urejanje prostora. Delovna skupnost Alpe-Jadran. Komisija za urejanje prostora in varstvo okolja. Ljubljana, Ministrstvo RS za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje.

European Commission (1994): Europe 2000+: Cooperation for European territorial development. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.

Fister, P. (1986): Umetnost stavbarstva na Slovenskem. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Fister, P. et. al. (2000): Temeljna merila in metode varstva ter sonaravne rabe prostora obalne regije Slovenije. Raziskovalni projekt L5-8997-1510-99. Koper – Ljubljana, Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper – Fakulteta za arhitekturo.

- Gabrijelčič, P. et al. (1993):** Koncept prostorske ureditve obalnega območja. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
- Gajšek, M. (1995):** Regionalizacija in pomestnenje Slovenije. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
- Gajšek, M., Plazar Mlakar, M. (1998):** Načrtovanje Kretskega multimodalnega prometnega koridorja št. 5 v Sloveniji. *Annales* 8/98. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper, 135-148.
- Gleick, M. (1991):** Kaos: rojstvo nove znanosti. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Guzelj, T. (1996):** Zasnova prometnega sistema na obalnem območju. Ljubljana, Projekt nizke zgradbe d.o.o..
- Haken, H. (1981):** Chaos and order in nature: proceedings. Berlin, Springer.
- Haken, H. (1983):** Advanced synergetics: instability hierarchies of self-organizing systems and devices. Berlin, Springer.
- Hočevnar, M. (1995):** Od hierarhij k omrežjem nad-nacionalnih medurbanih povezav. V: Mlinar, Z. et al.: Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru. Ljubljana, Znanstvena knjižnica FDV.
- Kavaš, D. (1999):** Regionalni razvoj v Sloveniji v luči približevanja k EU. EIC novice 2/99, Regionalni razvoj in strukturni skladi. Ljubljana, Euro info center Ljubljana, 15-19.
- Keating, M. (1995):** Agenda za spremembo s srečanja na vrhu. Agenda 21 in drugi sporazumi iz Ria de Janeiro v razumljivem jeziku. Ljubljana, Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj.
- Koželj, J. et al. (1996):** Problemi in vizije slovenske obale z zaledjem. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
- Koželj, J. et al. (1996):** Arhitekturni atlas slovenske obale. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
- List (1993):** Katalog ob razstavi Planerske delavnice za pripravo koncepta prostorske ureditve obalnega območja. Ljubljana, Društvo arhitektov Ljubljane.
- Malačič, V. et al. (1994):** Razvojni projekt občine Koper 2020: varstvo morja in priobalnega pasu. Piran, Inštitut za biologijo, Morska biološka postaja.
- Mlinar, Z. (1995):** Razširjanje povezovanja in sploščanje hierarhije: razsežnosti dehierarhizacije v evropskem prostoru. V: Mlinar, Z. et al.: Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru. Ljubljana, Znanstvena knjižnica FDV.
- Mlinar, Z. (1996):** Obmejne regije in Evropa. Teorija in praksa 6/96. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze v Ljubljani, 971-988.
- MO Koper (1998):** Razvojni projekt Koper 2020. Povzetki razvojnih študij. Koper, Mestna občina Koper.
- Mezek, S. (1996):** Slovenian Coast from the Point of View of Sustainable Development. Ljubljana, Ministrstvo RS za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje.
- Mezek, S. (1998):** Target Action Groups in the Framework of Integrated Coastal Area Management in Slovenia. V: Public Enterprise – Integrated Coastal Area Management for Sustainable Development, Country Focus on the Republic of Slovenia 16/98. Ljubljana, International Centre for Promotion of Enterprises, 3-4.
- Planerska delavnica (1993):** Planerska delavnica za pravo koncepta prostorske ureditve obalnega območja. Delovno gradivo in prispevki avtorjev. Koper – Izola, Mestna občina Koper – Občina Izola.
- Plazar Mlakar, M. (1997):** Pregled in analiza nekaterih evropskih sistemov prostorskega planiranja ter primerjave z obstoječo in načrtovano vsebino planske dokumentacije v Republiki Sloveniji. Ljubljana, Ministrstvo RS za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje.
- Plazar Mlakar, M., Ploštajner, Z. (1998):** Cross-Border Co-operation: Prospects, Possibilities, Examples. V: Ažman Momirski, L., Dimitrovska Andrews, K.: Flows 98: Conference 12. 07.-14. 07. 98. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, 18.
- Plazar Mlakar, M. (2000):** Trajnostni prostorski razvoj obalne regije. Magistrska naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
- Pogačnik, A. (1997):** Prostorski lokacijski potenciali slovenskih mest. IB revija: revija za strokovna in metodološka vprašanja trajnostnega razvoja 31/97. Ljubljana, Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, 9-11.
- Pogačnik, A., Gabrijelčič, P., Zavodnik, A. (2001):** Mednarodna izhodišča in prostorski razvoj Slovenije. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
- Praper, S. (1996):** Prostorski in regionalni razvoj Slovenije v kontekstu Evropskih integracij. Neobjavljeno gradivo kot prispevek k študiji. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Ravnikar, V. (2002):** Delavnica Portorož. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
- RRC Koper (2002):** Regionalni razvojni center Koper. Regionalni razvojni program za Južno Primorsko. Koper, Regionalna razvojna agencija Južna Primorska.
- Šašek-Divjak, M. (1997):** Trajnostno uravnotežen razvoj mest. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
- TRB (1998):** TRB – Technische und Wirtschaftliche Betriebsberatungs GmbH. Slovenia Coastal Zone Management. Programme Phare ZZ 96 03. Vienna, European Commission, Directorate 1A.
- Umanotera (1995):** Agenda 21 za Slovenijo, prispevek nevladnih organizacij. Ljubljana, Umanotera, slovenska fundacija za trajnostni razvoj.

Uprava za varstvo narave (1996): Preliminarna študija ranljivosti slovenskega obrežnega pasu in predlog njegove kategorizacije z vidika (ne)dopustnih posegov, dejavnosti in rabe. Ljubljana, Ministrstvo RS za okolje, prostor in energijo, Uprava RS za varstvo narave.

Vrišer, I. (1978): Regionalno planiranje. Ljubljana, Mladinska knjiga.

ZRS Koper (1997): Cross Border Co-operation Programme Slovenia – Italy 1998. Project Application Form. Evropsko okence – informacijsko središče, podatkovna baza in bodoči tehnološki park obalne regije. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper.

ZRS Koper (1998): Projekt mreža Euro-info centrov (EIC) in projekt Evropsko okence. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper.

Županstvo MO Koper – Izjava (1999): Izjava o sprejemu Listine o severnem Jadranu Koper. Koper, županstvo Mestne občine Koper.

Županstvo MO Koper – Listina (1999): Listina o severnem Jadranu. Prostorski plani kot viri novih pravil in novih mrež v evropskem prostoru. Koper, županstvo Mestne občine Koper.